

«КОБЗА́Р» — загальна назва видань поетичних творів Т. Шевченка. Перший «Кобзар» видано 1840 у С.-Петербурзі у друкарні Є. Фішера російською транслітерацією української мови. Підзаголовок «Малоросійскія пѣсни и стихотворения» знято у коректурі. Збірку склали 8 творів: «Думи мої, думи мої...», «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Думка» («Нащо мені чорні брови»), «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч». Назвою збірки (кобзар — народний співець, який виконує пісні та думи під акомпанемент кобзи) Т. Шевченко ствердив свій кровний зв'язок із народом, його життям і творчістю.

З виходом «Кобзаря» почався новий етап у розвитку української літератури й мови. І. Франко писав, що «...са маленька книжечка відразу відкрила немов новий світ поезії, вибухла мов джерело чистої холодної води, заяснила невідомою досі в українським письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову» («Зібрання творів: У 50 т.», т. 41, К., 1984). Наступний «Кобзар» видано 1844 І. Лисенковим у друкарні Х. Гінце; до більшої частини його тиражу прибрешували нерозпродані примірники першого видання поеми Т. Шевченка «Гайдамаки» (С.-Петербург, 1841). Власне, різні книжки об'єднали спільним заголовком на титульному аркуші — «Чигиринський Кобзар і Гайдамаки».

Навесні 1847 Т. Шевченко розпочав підготовку збірки своїх творів, яку у написаній до неї передмові назвав «другим "Кобзарем"». Здійсненню задуму перешкодили арешт поета 5 квітня 1847 і заслання до Окремого Оренбурзького корпусу рядовим із забороною писати й малювати. Повернувшись із заслання, клопотався про видання збірки «Поезія Т. Шевченка. Том первий». Проте Головне управління цензури відхилило рукопис, обмежившись дозволом лише на нове видання творів, опублікованих до арешту поета. Збірка вийшла 1860 під назвою «Кобзар» у друкарні П. Куліша коштом П. Смирненка. До цієї останньої прижиттєвої збірки творів Т. Шевченка ввійшли вірші й поеми двох попередніх видань, поеми «Гайдамаки» та «Гамалія», кілька творів, уміщених у альманахах «Ластівка» (1841), «Молодик» (1843, ч. 2) та збірці «Записки о Южной Руси» (1857, т. 2), зокрема балади «Причинна», «Утоплена», поема «Наймичка» (разом 17 творів і портрет автора). У книжці «Чигиринський Кобзар і Гайдамаки» (С.-Петербург, 1844), а також у рукописі збірки «Поезія Т. Шевченка. Том первий» автор змінив заголовок вірша «Перебендя» на «Кобзар», але потім відновив попередній.

Від виходу першої збірки називати Кобзарем почали і самого автора. У листі до А. Маркевича 22 квітня 1857 поет писав про себе як про «безталанного старого

кобзаря», деякі з повістей підписував Кобзар Дармограй. Ще за життя Т. Шевченка під назвою «Кобзар» розпочали публікацію його поезій у журналі «Основа» (1861–62 надруковано 70 віршів). Під цією ж назвою твори розповсюджували у рукописних збірниках. Поступово вона поширилася на всю поетичну творчість Т. Шевченка. Майже одночасно з «Кобзарем» 1860 у С.-Петербурзі з'явилася збірка «"Кобзарь" Тараса Шевченка в переводе русских поэтов: под редакцией Н. В. Гербеля». Під назвою «Кобзар» вийшло 1867 у С.-Петербурзі коштом Д. Кожанчикова перше посмертне видання поетичних творів Т. Шевченка, підготовлене М. Костомаровим та Г. Вашкевичем. Тоді ж у Львові надруковано першу на західноукраїнських землях Шевченкову двотомну збірку «Поезії».

У наступних виданнях переважала назва «Кобзар». Під нею друкували твори Т. Шевченка у Празі (1876), Женеві (1878; 1881), С.-Петербурзі (1883; 1884; 1896; 1907; 1908; 1910; 1914, останнє видання науково підготував П. Зайцев), Києві (1895; 1901). «К.» у 4-х частинах видало 1893–98 НТШ у Львові. Перші дві (1893, за редакцією О. Огоновського) містили поезію та драму «Назар Стодоля», третя (1895) й четверта (1898) — українські переклади кількох російських повістей та щоденника Т. Шевченка. Це чи не єдина спроба публікації під назвою «Кобзар» не тільки його поетичних, а й прозових творів. Перший у Росії повний «Кобзар» (за редакцією В. Доманицького) вийшов 1907 у С.-Петербурзі. І. Франко помістив до редактованого ним двотомного «Кобзаря» (надрукованого філологічною секцією НТШ у серії «Русько-українська бібліотека», Л., 1908) поеми «Слепая», «Тризна» та дарчий напис Т. Шевченка на «К.» 1840 «На незабудь Штернбергові». Виданий В. Яковенком 1910 «Кобзар» (3-є видання збірки, ред. В. Доманицький) поповнив корпус Шевченкових поетичних творів новознайденим віршем «Вітер з гаєм розмовляє» («Човен»). У виданні «Поезія» (К., 1927, т. 2; ред. С. Єфремов та М. Новицький) до нього приєднано вірш «Кума моя і я». У такому складі з певними корективами збірка поезій Т. Шевченка друкують у численних українських та іноземних виданнях. М. Рильський зазначав, що «назва "Кобзар" за традицією перекинулася на все, ним звіршоване», і його поезії що «в уяві широкого читача об'єднуються чудесним, магічним словом — "Кобзар"». Водночас твори Т. Шевченка виходили під назвами: «Поезія», «Поезії», «Поеми», «Вірші та поеми» тощо. Фототипічні видання «Кобзаря» 1840 здійснено у Львові (1914), Оттаві (1961), Києві (1962; 1970; 1974). Факсимільні видання «Кобзаря» 1840 надруковано 2000 у Рівному, «Кобзар» 1860 — 1981 у Києві. 2010 у Дні-

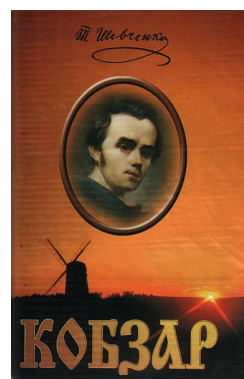
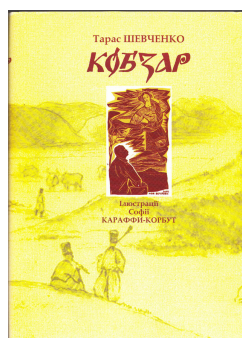
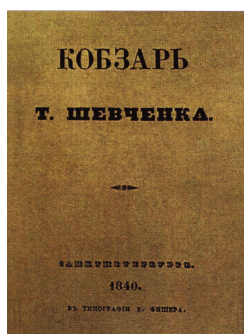
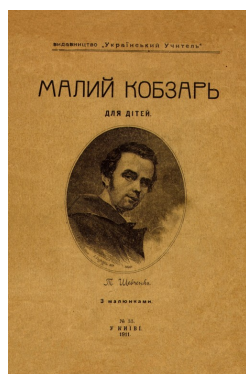
продзержинську видано «Другий “Кобзар”». Поезії 1843–1847».

Рекомендована література

1. Рильський М. «Кобзар» в російських перекладах // ЛГ. 1940, 10 трав.;
2. Тичина П. Сила «Кобзаря». К., 1961;
3. Кирилюк Є. П. Книга мільйонів (до історії видання «Кобзаря» Шевченка) // РЛ. 1962. № 2;
4. Тарас Шевченко: Док. і мат. 1814–1963. К., 1963;
5. Багрич М. Т. Г. Шевченко: Бібліогр. покажч. (1917–1861). К., 1982;
6. Неврлий М. Нез'ясовані сторінки «Чигиринського Кобзаря» // ЛУ. 1987, 11 черв.;
7. Корнійчук М. До історії видання творів Тараса Шевченка // Вид. творів Тараса Шевченка та графіч. шевченкіани: Каталог. К., 2011.

В. С. Бородін

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Кобзар / В. С. Бородін // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-8810>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).